

CERAMICA LOCALA DE UZ CASNIC DIN SECOLUL AL XIV-LEA DE LA SUCEAVA

(partea I)

Săpăturile arheologice efectuate la Suceava ani de-a rindul, începînd cu anul 1951, au dus la obținerea unor date deosebit de importante pentru urmărirea continuității vieții omenești pe teritoriul orașului, începînd cu primele secole ale erei noastre și pînă astăzi. În cadrul multiplelor aspecte pe care le prezintă cercetarea arheologică a teritoriului fostei capitale a statului moldovean, legate fie de apariția și dezvoltarea orașului, fie de sistemul de fortificație al acestuia etc., un loc primordial îl ocupă studierea producției meșteșugărești. În această ordine de idei, o contribuție de seamă la cunoașterea producției ceramicii de uz casnic de factură locală din secolul al XIV-lea au adus-o săpăturile efectuate în diversele puncte ale orașului Suceava. În lucrarea de față vom căuta să urmărim, prin studierea materialelor ceramice rezultate în urma săpăturilor executate în sectorul „Oraș”, evoluția producției ceramice de-a lungul secolului al XIV-lea în așezarea de la Suceava.

În literatura de specialitate au apărut lucrări și studii¹, în care se pun o serie de probleme în legătură cu această temă și prin care se lărgesc și se aprofundează procesul de cunoaștere a ceramicii din secolul al XIV-lea; cercetările în continuare întreprinse la Suceava permit noi precizări sau vin să confirme unele puncte de vedere deja exprimate ipotetic în lucrările de mai sus.

Dacă pentru ultima treime a secolului al XIV-lea studierea ceramicii moldovenesti de la Suceava se poate face acum cu mai multă ușurință — pe de o parte datorită condițiilor stratigrafice clare de descoperire, oferite în special de numeroase secțiuni din sectorul „Șipot”,

¹ Mircea D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în *SCIV*, XI, 1, 1960, p. 107 și urm.; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *Celatea Șcheia*, Ed. Acad. R.P.R., 1960 (a se vedea cap. *Urmele de viață*); Mircea D. Matei, *Zur Ausdehnung de Stadt Suceava im XIV.—XV. Jh.*, în *Dacia*, N.S., V, 1962, p. 521 și urm.; idem, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, Ed. Acad. R.P.R., 1963.

iar pe de alta bogăției materialului, asupra căruia se pot stabili numeroase relații tipologice — pentru perioada imediat anterioară studiul nu poate fi întreprins în amănunțime și deocamdată operăm cu deducții de ordin tipologic. Date fiind condițiile istorice, ce se presupun acum, ale dezvoltării așezării de la Suceava în prima jumătate a secolului al XIV-lea, și anume cristalizarea rezultatelor procesului îndelungat de urbanizare² a acesteia, studiul materialelor ceramice sau de altă natură nu este în măsură (dată fiind lipsa desăvârșită a elementelor care să ușureze datarea) să permită încadrări sigure, mai înguste, de ordin cronologic. Mai mult, situația nu este singulară pentru Moldova, deoarece ea se repetă și pentru unele teritorii vecine, cum ar fi, de exemplu, Polonia³.

Deși în secțiunea a XI-a de la „Șipot” situația stratigrafică permite o observație menită să facă oarecare lumină și pentru unele precizări asupra ceramicii moldovenești, premergătoare celei datînd din vremea domniei lui Petru Mușat, aceasta singură nu ne dă suficiente lămuriri pentru înțelegerea în întregime a problemei. Dată fiind lipsa, pînă în momentul de față, a cercetărilor arheologice în așezări de tip rural datînd din secolul al XIV-lea în vreo regiune mai mult sau mai puțin învecinată Sucevei, un studiu comparativ care ar fi ajutat, în mare măsură, la lămurirea situației de la Suceava privind această problemă, nu se poate face.

Săpăturile din oraș au dat la iveală o mare cantitate de ceramică proprie secolului al XIV-lea, totuși, relativ puține puncte sînt acelea în care descoperirile de acest fel apar în complexe închise, care să ofere criterii sigure de datare și interpretare. Astfel de complexe au fost surprinse la „Șipot”: locuința-atelier din secolul al XIV-lea și bordeiul din aceeași vreme, aflate în acest sector; cuptorul de ars oale datat cu monedă de la Ștefan Mușat; cuptoarele de redus minereu, aflate în apropierea locuinței-atelier. Tot în oraș la „Curtea Domnească”⁴, a fost surprins stratigrafic stratul de cultură din secolul al XIV-lea, în care de asemenea, datarea ceramicii găsită aici este sigură. Inițial, ceramica de uz casnic din secolul al XIV-lea a fost găsită în condiții stratigrafice clare la Cetatea Șcheia în nivelul constructorilor cetății. Paralel cu descoperirile de aici, altele similare au fost făcute în sectorul „Platou”⁵, din fața Cetății de Scaun, unde strat și urme de construcții de locuințe împreună cu ceramică au fost datate în mai multe puncte.

Cu toate că materialul ceramic datînd din secolul al XIV-lea, recoltat în numeroase puncte din orașul Suceava, este bogat, dată fiind starea fragmentară în care se află, nu permite să avem o imagine completă

² Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 60—76, în special.

³ Unde, de asemenea, pentru producția ceramică de uz casnic din aceeași vreme (avem în vedere în special descoperirile de pe vechiul teritoriu al Varșoviei) nu se pot face datări mai strînse. Și aici, ca și la noi, producția ceramică de uz casnic de la sfîrșitul sec. al XIV-lea este bine datată, pe întregul secol neputîndu-se stabili decît o simplă clasificare de material. Cf. Jerzy Krupp, *Studia nad ceramiką XIV wieku ze starego miasta w Warszawie*, p. 224—229.

⁴ *Șantierul arheologic Suceava. Raport preliminar asupra săpăturilor din campaniile 1960 și 1961* (ms.); *Șantierul arheologic Suceava. Raport preliminar asupra săpăturilor din campania anului 1955*, în *Materiale*, IV, p. 253.

⁵ *Șantierul arheologic Suceava — Celatea Neamfului*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 757.

a acestei ceramici ; imposibilitatea întregirii multor forme de vase creează încă dificultăți serioase în descrierea unora dintre tipurile de vase și în urmărirea liniei de evoluție tipologică și stilistică a lor.

Vom încerca mai întâi ca, pe baza unei examinări atente, să clasificăm materialul ceramic de factură locală de la Suceava din prima jumătate a secolului al XIV-lea.

Producția ceramică din prima jumătate a secolului al XIV-lea de la Suceava se caracterizează printr-o mare varietate de tipuri aparținând aproape exclusiv formei de oală-borcan, lucrată la roata de mină, sau, către mijlocul veacului, la roata de picior ; pentru începutul secolului al XIV-lea, se cunoaște și ceramica lucrată încă cu mîna și îndreptată la roata de mină. Găsită la „Curtea Domnească” și la „Șipot” în strat de cultură ce premerge pe acela datat cu monede de la Petru Mușat, factura ei tehnică, în special, o arată ca avînd trăsături asemănătoare cu aceea prefeudală sau a secolelor XII—XIII, prezentînd, spre deosebire de aceasta, forme mult mai variate, iar în ceea ce privește ornamentul, legăturile cu ceramica mai veche sînt ușor sesizabile ⁶.

Intrucît cercetările de pînă acum au ajuns la unele încheieri parțiale în legătură cu evoluția lucrării ceramicii în jumătatea de nord a Moldovei, potrivit căroră, la începutul secolului al XIV-lea, producția ceramică încă nu devenise un meșteșug ⁷, considerăm că unele observații ce se pot face asupra descoperirilor din sectorul „Oraș”, sînt în măsură să asigure verificări complete ale justetei opiniilor de mai sus. Astfel, deosebirile ușor sesizabile ce se manifestă sub raport tehnic, examinînd fiecare vas în parte, nu pot fi interpretate decît în sensul celor precizate deja ⁸, deoarece, în momentul în care se poate presupune că olăritul a devenit meșteșug, fenomenul încetează să se manifeste, ajungîndu-se ca măcar în cadrul așezării de la Suceava, să se producă materiale de o tot mai mare unitate în ceea ce privește tehnica și decorul.

Se observă astfel, că în prima jumătate a secolului al XIV-lea, pasta din care sînt lucrate vasele cuprinde o dozare inegală de la un vas la altul a degresanților, predominînd nisipul cu granulație medie și mare și cu multe pietricele. Lutul este prost ales și insuficient frămîntat, fapt ce face ca pasta să fie neomogenă, prezentînd suficiente spații goale, nu prea consistentă, cu aspect lutos. Lucrate dintr-o astfel de pastă, cu priceperea și tehnica existente, vasele acestea au în genere pereții groși.

Modelarea vaselor în condițiile tehnice existente (ale lucrului la roata de mină sau cu mîna ca și cealaltă realitate, izvorită dir prima, a unei îndemîpări puțin apreciable) este stîngace, profilul lor fiind adeseori incorect realizat. Din păcate, starea fragmentară în care se găsește această ceramică (nici un vas nu a putut fi întregit) nu ne permite deocamdată

⁶ Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 40. Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 74.

⁷ Mircea D. Matei, *Unele probleme...*, p. 111—112 ; idem, *Contribuții arheologice...*, p. 39.

⁸ „Este limpede că, ...locuitorii acestei așezări nu cunoșteau nici măcar una din realizările cele mai importante ale acestei vremi în domeniul producției meșteșugărești, roata olarului cu învîrtiri repezi”. Cf. *ibidem*, p. 39.

să cunoaştem în întregime procesul tehnic al lucrării ei. Totuşi, observaţiile făcute pe unele fragmente de funduri de vase sugerează unele ipoteze. Astfel, o primă observaţie este aceea a lipsei semnelor de olar pe fundurile vaselor de la Suceava. În al doilea rând, fundurile, în mod frecvent, sînt „plane” şi numai în puţine cazuri „cu marginile revărsate”. Toate aceste caracteristici sugerează ipoteza că în ceea ce priveşte ceramica lucrată la roata de mină, olarii suceveni foloseau tipuri mai perfecţionate ale acestei roţi, cu fusul mobil⁹. Judecînd după tehnica de modelare a vaselor — care se apropie deseori de aceea a vaselor lucrate la roata de picior — este foarte posibil, ca aceştia să fi folosit paralel şi o altă roată mai perfecţionată, cu fusul mobil şi pusă în mişcare cu genunchiul¹⁰.

Cu privire la operaţia desprinderii vasului de pe roată, ceramica din secolul al XIV-lea, în mod frecvent, poartă semnele desprinderii vasului după oprirea roţii (recunoscută prin dungile paralele imprimate pe fundurile de vase — fig. 6), spre deosebire de secolul al XV-lea cînd apar frecvent pe fundurile de vase indiciile desprinderii „cu sfoara”, în timp ce roata încă se învîrteşte.

Ceramica este de culoare roşie, de diverse nuanţe deschise sau, frecvent, închise cu pete cenuşii, arsă insuficient şi neunitar, prezentînd în spărtură o bogată gamă de nuanţe de roşcat şi vineţiu, rezultat al arderii incomplete.

Referindu-ne în mod deosebit la începutul secolului al XIV-lea prezentăm următoarele grupe de ceramică :

Grupa I cuprinde vase de dimensiuni mijlocii şi mici, lucrate cu mîna, avînd pereţii groşi (6—7 mm), profilul nesigur şi greoi. Forma de vas mai frecventă este oala-borcan, de proporţii oarecum reduse, avînd un profil alungit, cu buza simplă abia schiţată, fiind mai mult o prelungire a gîtului; de obicei, aceasta este numai uşor răsfrîntă în afară, mai rar ea fiind răsfrîntă brusc în acelaşi sens. A doua formă de vas reprezintă tot oale-borcan avînd însă pereţii bombaţi şi buza scundă; acestea prezintă de obicei pe faţa interioară a buzei o foarte slabă şanţuire.

Vasele mici sînt reprezentate de următoarele două tipuri :

Tipul a : vâscior cu corpul bombat, cu buza foarte scurtă, răsfrîntă brusc în afară, rotunjită la exterior printr-o pronunţată şanţuire făcută pe faţa ei interioară; marginea buzei este mult subţiată şi uşor arcuită către interior (fig. 1/5).

Tipul b : vâscior cu buza înaltă, dreaptă, terminată cu marginea uşor subţiată. De la limita inferioară a buzei pereţii înscriu o linie curbă pînă la fundul vasului; aceştia au o grosime mai mare (11 mm) decît

⁹ O discuţie asupra diverselor tipuri de roţi de mină sau de genunchi, cunoscute ca atare în vremea feudalismului timpuriu, dînd totodată o clasificare pe tipuri caracteristice şi variante ale acestora, oferă studiul Mariei Comşa, *Cu privire la semnificaţia mărcilor de olar din epoca feudală timpurie*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 273—291. Autoarea arată că „acest tip de roată era larg răspîndit în lumea romană-provincială, de unde se pare că l-au preluat şi alte populaţii (slavi germanici). În epoca feudală timpurie el este cunoscut de asemenea pe spaţii foarte largi între Elba şi Nipru” (cf. *ibidem*, p. 296).

¹⁰ *Ibidem*, p. 296.

buza (6 mm). Fața exterioară a vasului este neuniformă, prezentînd pe alocuri îngrămădiri de pastă. Se pare, că vâsciorul a fost îndreptat și la roata înceată, sau s-a folosit pentru netezire o mică spatulă de lemn; pe o porțiune de pe fața interioară a vasului se văd urme care par

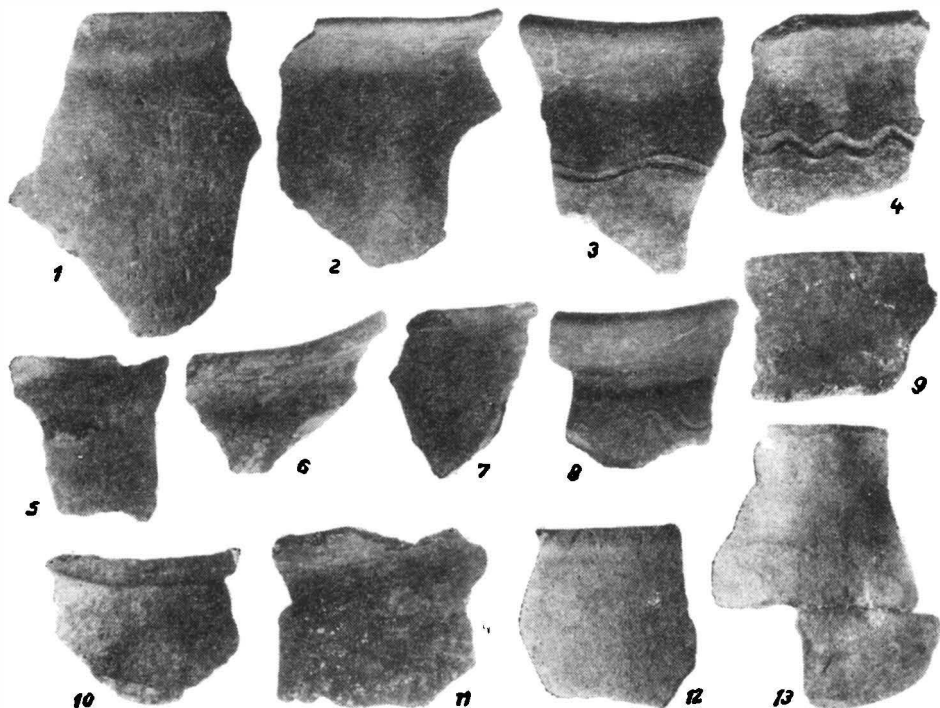

Fig. 1. — Suceava. Ceramică de la începutul secolului al XIV-lea 1—4, 6—9, 12, lucrată cu roata de mină; 5, 10, 11, 13, lucrată cu mina.

a proveni de la o astfel de încercare. Înălțimea vâsciorului nu pare a fi depășit 11 cm. Remarcăm disproporția dintre înălțimea mare a buzei (circa 3 cm) și aceea a corpului vasului (fig. 1/13).

Tipul c: reprezintă vase de dimensiuni ceva mai mari ca acelea ale vaselor incluse la tipurile *a* și *b*; ele au buza simplă, scurtă, ușor răsfrîntă în afară, terminată cu marginea puțin subțiată; umărul de loc schițat și pîntecul de asemenea numai puțin lărgit, redau o formă alungită (fig. 1/10, 11).

O variantă a acestui tip de vas are buza ceva mai înaltă, mai mult răsfrîntă în afară, terminată la fel, cu marginea ușor subțiată.

Foarte rar, fragmentele de vase incluse în această grupă poartă ornament.

Grupa a II-a cuprinde ceramică modelată la roata de mină sau de genunchi. Față de prima grupă, aceasta este mult mai bine repre-

zentată. Vasele au dimensiuni mijlocii, întilnindu-se totodată și fragmente aparținând unor vase care par a fi avut un volum destul de mare. În ceea ce privește componența pastei deosebit, în linii generale, în

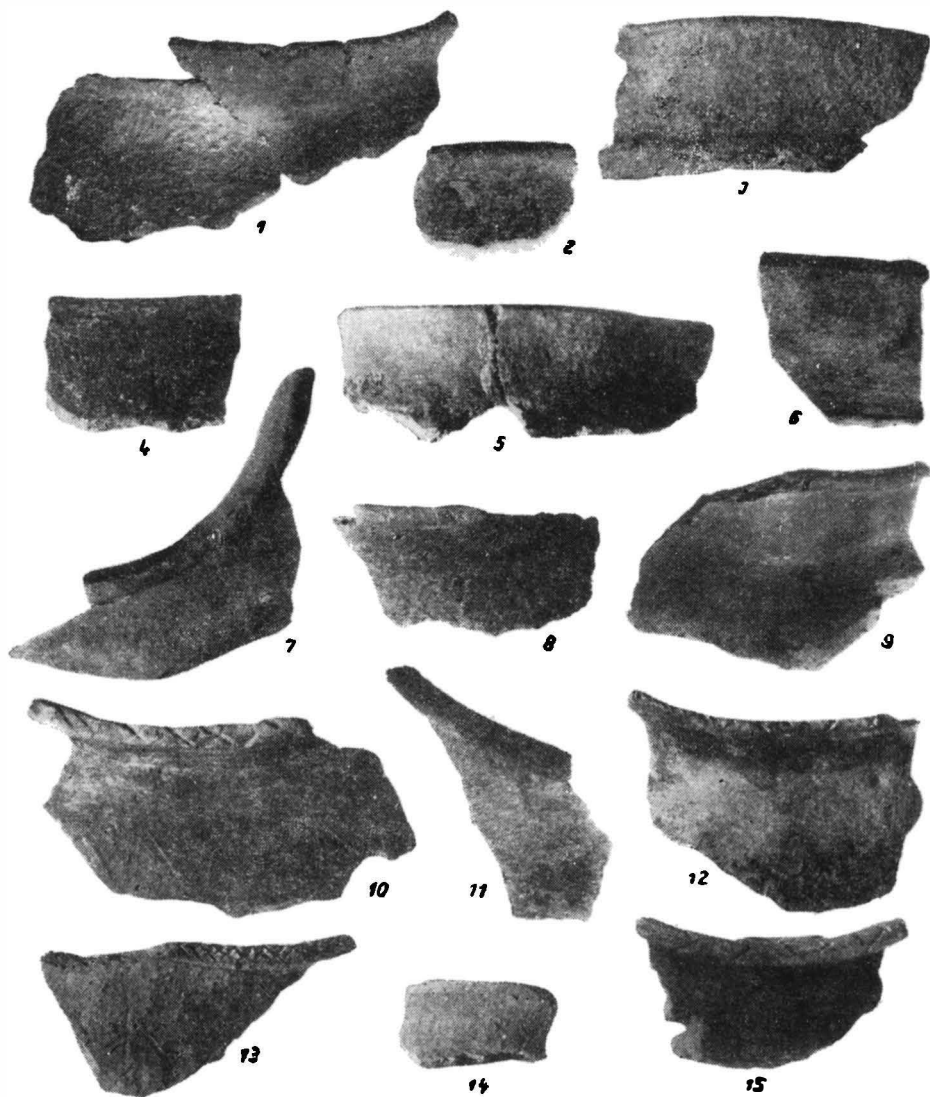

Fig. 2. — Suceava. Ceramică de la începutul secolului al XIV-lea; lucrată cu roata de mină.

cadru grupii a II-a, oale cu aspect zgrunțuros, observându-se clar pe ambele lor fețe amestecul cu pietricele, și oale cu pereții neteziți, pe fețele cărora, în urma acestei operații, prezența pietricelelor este ascunsă.

Deosebirile după forma de vase sînt mai multe, așa încît enumerăm următoarele tipuri de oale :

Tipul a : vase cu buza înaltă (aproape 3 cm), terminată cu marginea ușor subțiată, gîtul aproape inexistent, umărul pornește larg. Fragmentele, așa cum se păstrează, nu fac posibilă stabilirea formei vasului în întregime. Oricum, ele aparțin unor vase de dimensiuni destul de mari, au fețele zgrunțuroase și sînt lucrate la roata de mînă. Unul din fragmente poartă pe buză, în interior la 1 cm sub limita ei superioară, o șanțuire ușoară și îngustă, orizontală (fig. 2/1—6).

Tipul b : vase cu buza simplă, dreaptă și înaltă, cu marginea ușor subțiată; umărul puțin bombat se formează imediat de sub buză, după care pereții înscriu în jos o linie aproape verticală pînă la fundul vasului. În ansamblu, vasul are o formă alungită (fig. 3/1—3).

Tipul c : vase cu buza simplă, scurtă, ușor răsfrîntă în afară, terminată cu marginea subțiată. Gîtul este scurt și slab profilat, umărul lărgit. Păstrate sub forma unor fragmente mai mici, acestea indică a aparține unor vase cu corpul destul de bombat (fig. 3/9, 10).

Tipul d : vas de formă alungită cu buza simplă, în prelungirea gîtului, ușor arcuită spre interior și terminată cu marginea subțiată aproape ca o muchie. Umărul abia schițat, arată că pereții coborau spre fundul vasului pe o linie foarte puțin înclinată spre interior. Vasul are ca ornament o linie simplă vălurită pe umăr (fig. 3/6).

Tipul e : este reprezentat de un vas cu corpul alungit, cu buza înaltă, ușor răsfrîntă în afară, cu marginea teșită; buza a fost îngroșată prin îndoirea și prin lipirea ei spre exterior, formînd un mic prag de la care pornește gîtul, destul de înalt, și care este evidențiat tocmai prin această îngroșare a buzei. Trecerea spre umăr se face pe o linie curbă restrîngîndu-se treptat pînă spre fundul vasului. Ca ornament are un grup de incizii orizontale dispuse neregulat pe umărul vasului (fig. 5/1).

În cadrul acestei grupe adăugăm cîteva fragmente aparținînd unor vase de dimensiuni mici, mai puțin bine executate din punct de vedere tehnic față de cele descrise pînă aici. În ceea ce privește forma lor, vasele se apropie mult de acelea aparținînd grupei I lucrate cu mîna. Ca și în cazul acestora, deosebim văscioare avînd un profil alungit, cu buza simplă, terminată cu marginea ușor subțiată sau dreaptă, puțin răsfrîntă în afară, iar altele au corpul bombat cu buza mai mult răsfrîntă în afară. În genere, sînt lipsite de vreun element decorativ. Excepție fac două fragmente care au pe umăr linia vălurită. În cadrul tipurilor descrise aparținînd grupei a II-a, deosebim unele variante care oferă deosebiri, în special, în redarea părții superioare a vaselor¹¹.

În ciuda numeroaselor deosebiri mărunte, fie sub raport tehnic, fie de natură tipologică, clasificarea ceramicii de la începutul secolului al XIV-lea, precedînd cu puțină vreme pe aceea caracteristică vremii lui Petru Mușat, a fost posibilă, date fiind trăsăturile esențiale asemănătoare ale acesteia. Pentru o prezentare mai aprofundată a categoriei

¹¹ Prezentarea amănunțită a acestora am făcut-o în capitolul referitor la ceramica de uz casnic de la Suceava datînd din sec. al XIV-lea, în volumul de *Rapoarte definitive Suceava, I* (în curs de pregătire).

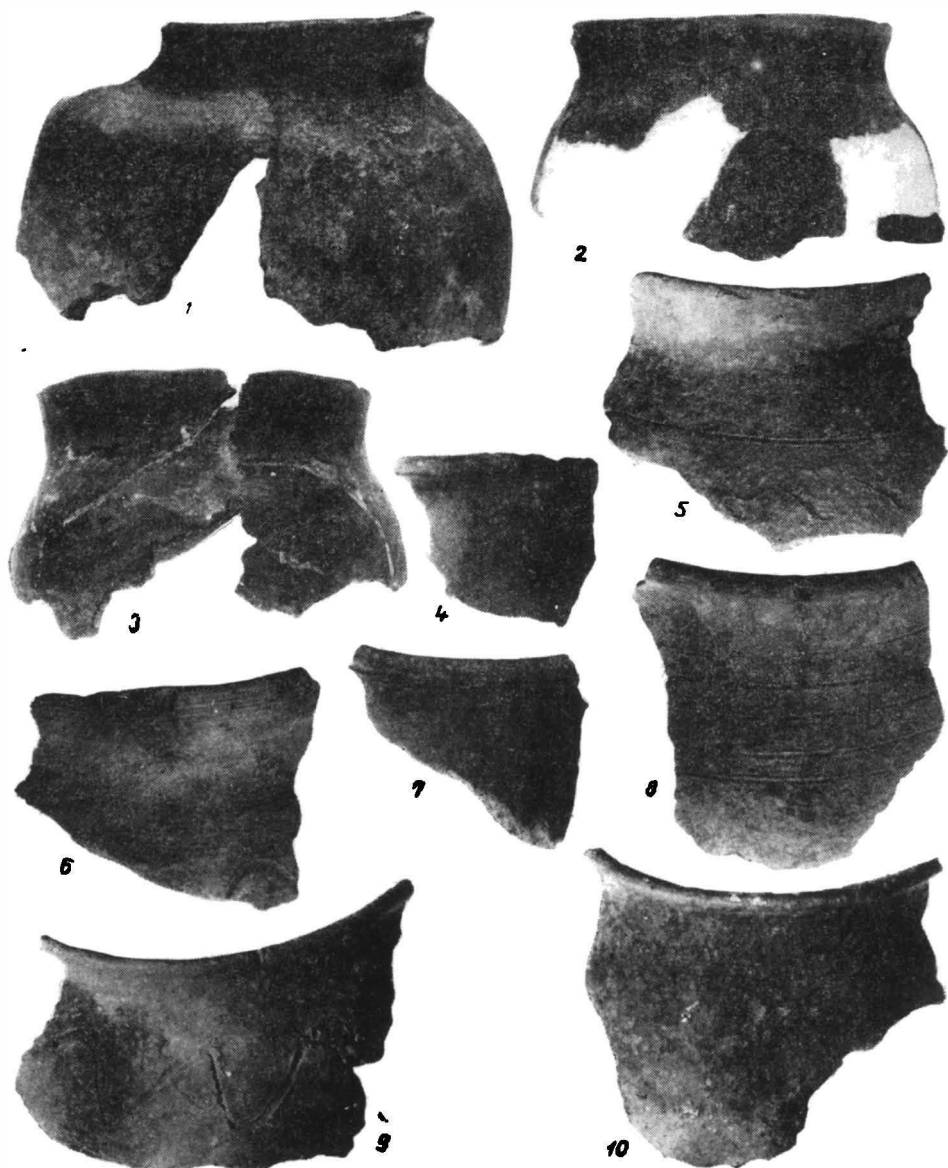

Fig. 3. — Suceava. Ceramică de la începutul secolului al XIV-lea, lucrată cu roata de mină.

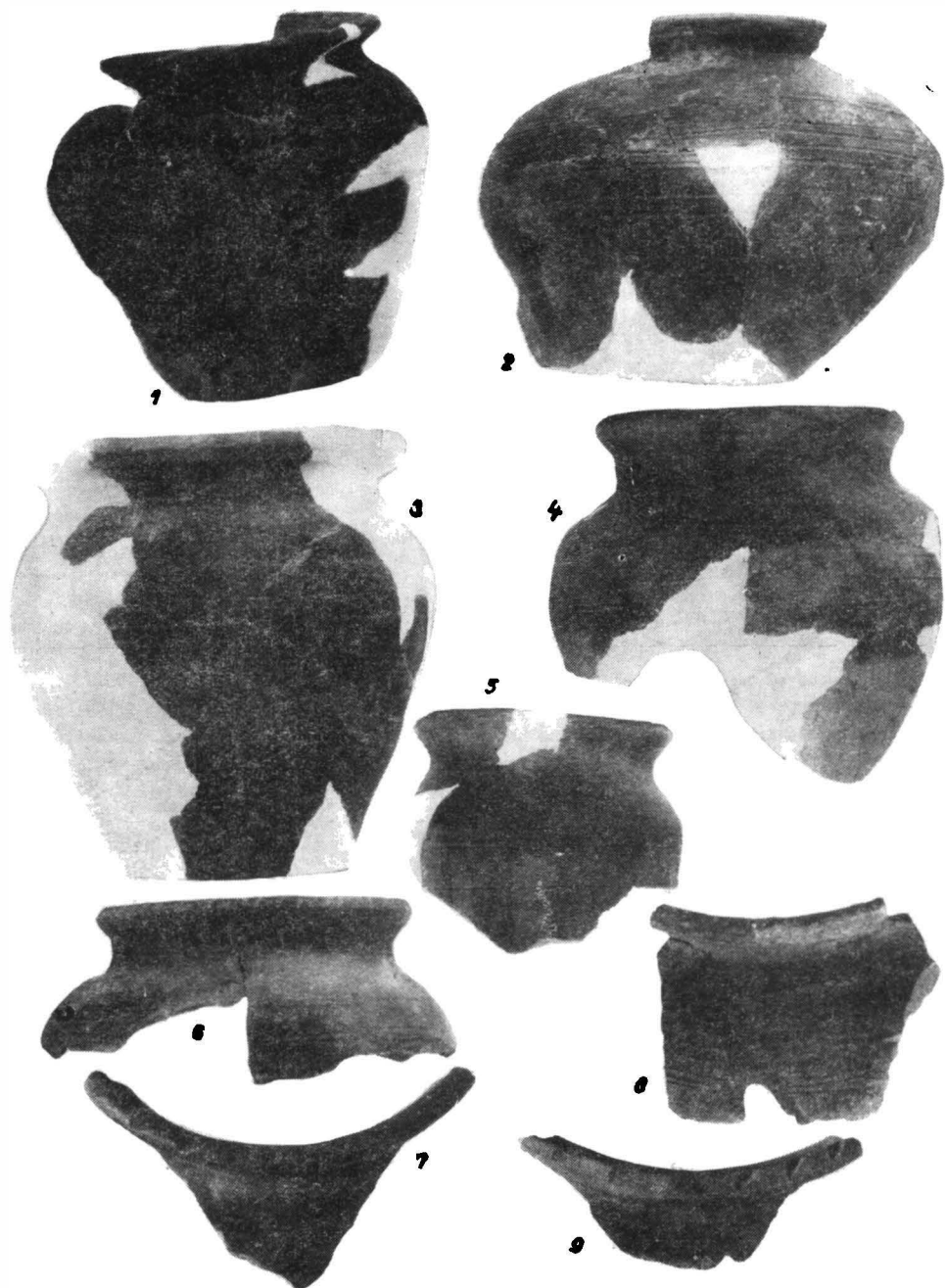

Fig. 4. — *Suceava*. Ceramică din prima jumătate a secolului XIV-lea: 1—3, 7—9, lucrată cu roata de mină; 4—6, vase lucrate cu roata rapidă.

ceramicii descrise pînă aici, observăm că cele trei tipuri (*a-c*) ale primei grupe ceramice reprezintă, atît din punct de vedere tehnic (lucrate cu mîna) cît și tipologic, forma cea mai rudimentară; le întîlnim de aceea și mai rar. Vasele incluse grupeii a II-a sînt mai evoluat_e și ca tehnică

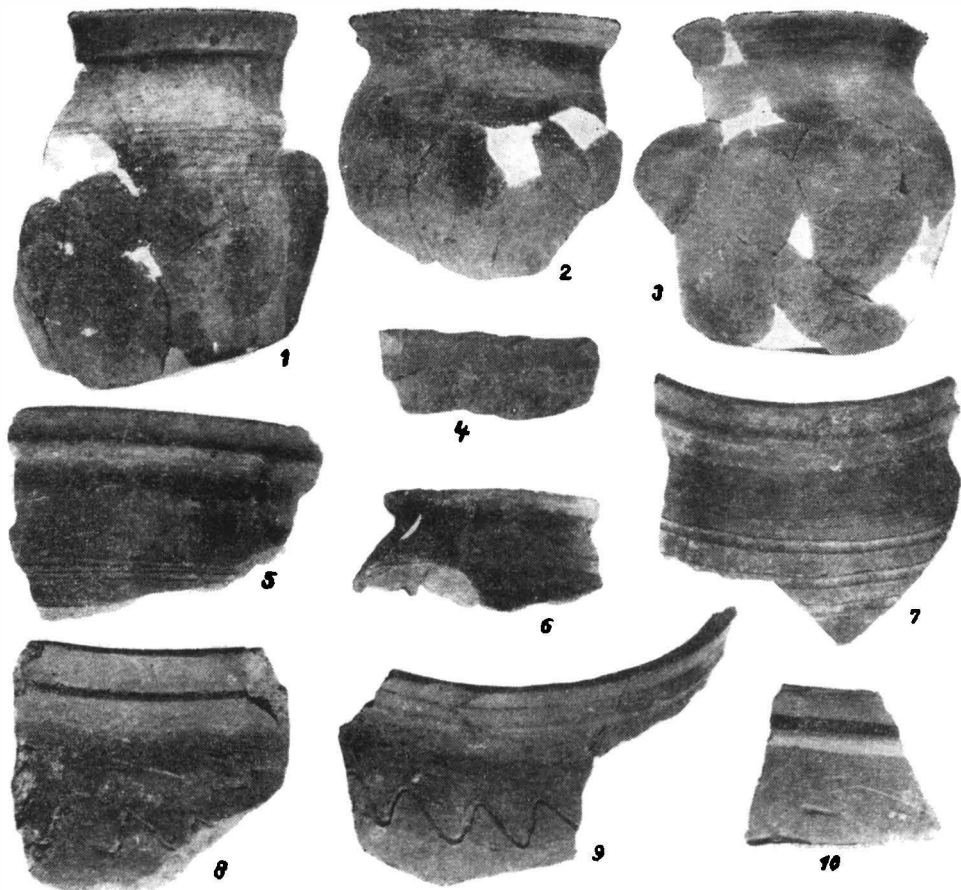

Fig. 5. — Suceava. Ceramică din prima jumătate a secolului al XIV-lea. 2—3, 5, 7, 10, lucrată cu roata rapidă; 1, 4, 6, 8, 9, fragmente ceramice din vase lucrate cu roata de mînă.

(lucrate la roata de mînă sau de genunchi) și ca formă, prin aceea că au corpul mai larg, de dimensiuni mai mari, iar profilul buzei începe să fie mai îngrijit și chiar să indice apariția inițială a unor elemente de construcție a acestora, care abia mai tîrziu se constituie în forme caracteristice. Din tipurile de vase cu forma alungită (II/a și II/e, de exemplu) se va dezvolta tipul de vas cu buza prevăzută cu nervură — cu umărul bombat și lat, cu pereții restrînși spre fund — care are în genere o formă

zveltă. Tot astfel este de presupus, că din tipul de vas cu buza simplă, răsfrintă în afară și cu corpul bombat (tipul II/c, în special), se va dezvolta vasul cu umărul mult lărgit și cu pereții brusc și mult restrinși spre fund. Tipurile II/d și II/c sînt în genere lucrute mai îngrijit sub raport tehnic, forma lor rămîne însă apropiată de aceea caracteristică vaselor din această grupă ceramică. În genere, ceramica rudimentară, lucrată cu mîna, este mai puțin ornamentată, deseori ea fiind lipsită de vreun element de decor. Ceramica din grupa următoare este mai reprezentativă din acest punct de vedere. Oricum, elementele de decor sînt absolut comune ambelor grupe. Cel mai ades, ornamentul se compune dintr-o linie în val incizată pe gîtul vasului (imediat sub buză) sau pe umăr; foarte rar se întîlnește asocierea a două astfel de linii dispuse pe umărul vasului. Întîlnim apoi creștăturile, dispuse oblic sau vertical, pe marginea buzei și cu totul rar ele se află și pe umărul vasului¹².

Cercetările din ultima vreme întreprinse la noi, privind meșteșugul olăriei în etapa feudalismului timpuriu cît și în vremea feudalismului dezvoltat, au stabilit între altele că pe teritoriul țării noastre introducerea și generalizarea roții de picior cu învîrtire rapidă se petrece în decursul secolului al XIV-lea¹³.

În legătură cu acest aspect, cercetările arheologice întreprinse la Suceava au stabilit că o dată cu cel de-al doilea sfert al secolului al XIV-lea se răspîndește pe scară largă în așezarea de aici roata de picior cu învîrtire rapidă¹⁴. Modelarea vaselor la roata rapidă constituie un remarcabil pas înainte în domeniul producției ceramice de la Suceava. Noile produse ceramice vădesc trăsături apropiate cu ceramica mai veche, dar se deosebesc de aceasta din urmă prin profilul mai sigur și mai corect realizat, precum și printr-o serie de alte elemente ca îmbunătățirea calității pastei și arderii.

Trecînd la studiul ceramicii lucrute în faza incipientă a folosirii roții rapide, constatăm cu ușurință că tipul de vas caracteristic este oala-borcan de dimensiuni mijlocii și mari. Vasele au un profil mai complicat în redarea părții lor superioare în deosebi. Spre deosebire de vasele din grupele precedente, cele incluse în grupa a III-a, pe care o prezentăm în continuare, au de obicei corpul bombat.

Grupa a III-a cuprinde următoarele tipuri de vas-borcan :

a) Vase cu buza simplă, scurtă, în prelungirea gîtului, terminată cu marginea dreaptă sau ușor teșită spre interior, cu corpul bombat. Sînt ornamentate pe marginea buzei cu creștături încrucișate, iar pe umăr cu una sau două linii vălurite. Aceste vase reprezintă, sub raport tipologic, o formă mai evoluată a tipului II/b sau chiar a tipului I/c din prima grupă (fig. 7/1, 2).

¹² Notăm că imaginea practicării, puțin obișnuită, a dispoziției acestui element de decor și în acest chip este sporită de modul superficial, aproape accidental în care lasă impresia a fi fost executat; totodată, observăm caracterul imprecis al impresiunilor, care dacă numai cu puțin ar fi fost prelungite în sus și în jos, ar fi înscris o linie vălurită.

¹³ Maria Comșa, *loc. cit.*, p. 297. Mircea D. Matei, *Unele probleme...*, I. 112; idem, *Contribuții arheologice...*, p. 39 și urm.

¹⁴ Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 39 și urm.

Fig. 6. — *Suceava*. Fragmente de funduri de vase (ceramică din secolul al XIV-lea). Marea lor majoritate poartă dungile paralele ale desprinderii vasului după oprirea roții.

b) Vase cu buza simplă, terminată cu marginea dreaptă, brusc răsfrântă în afară, umărul larg bombat. Ornamentate cu creștături încrucișate pe marginea buzei, iar pe umăr cu una-două linii vălurite (fig. 7/3—7).

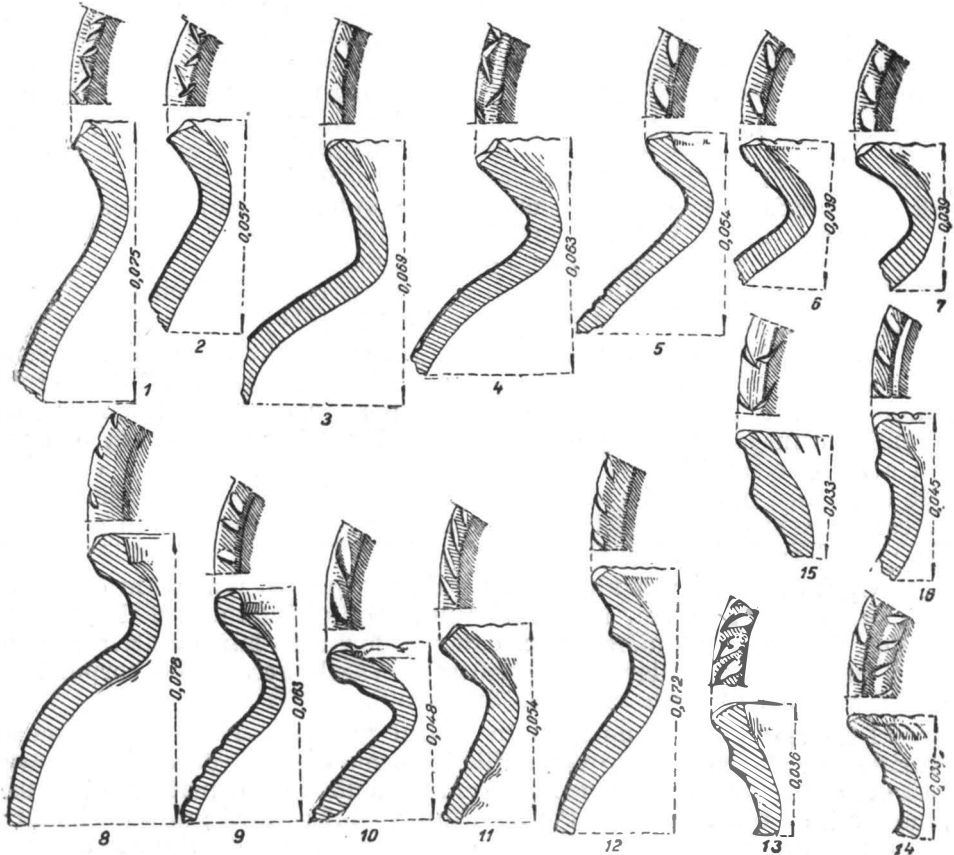

Fig. 7. — Suceava. Profile de ceramică din prima jumătate a secolului al XIV-lea.

c) Un tip de vas cu un profil deosebit, dar a cărui evoluție din oala cu buza simplă înaltă și ușor răsfrântă în afară este de mult stabilită¹⁵, este acela la care meșterii olari modelează o nervură pe fața exterioară a buzei în regiunea ei mediană; la început, în scopul măririi rezistenței acesteia, deci fiind un element arhitectonic al vasului; abia mult mai târziu, aceasta reprezintă un element decorativ. Vasele aparținând tipului respectiv păstrează încă, deși mai puțin frecventă, ornamentarea pe marginea buzei cu creștături, mai adesea fiind ornate cu linii vălurite simple, sau cu incizii orizontale pe umăr (fig. 7/11—16).

¹⁵ Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 39 și urm.

Tot în grupa formei de vas-borcan, de care ne ocupăm acum, se includ alte trei tipuri de vas cu variantele respective, care se deosebesc printr-un profil nou față de întreaga ceramică prezentată pînă aici. În lucrarea de față, îl vom prezenta pe cel mai caracteristic:

d) Vase cu buza bine răsfrîntă, terminată cu marginea mai îngroșată, avînd o mică șanțuire sub muchie în interior, realizată mai mult prin îngroșarea intenționată a muchiei; gîtul scurt, umărul proeminent și foarte puțin lat; de la umăr pereții se restrîng mult pe o linie pronunțat înclinată spre fund, fapt care, datorită lărgimii apreciabile a părții superioare a vasului, face ca terminația acestuia să apară aproape conică. Dimensiunea fundului (9,5 cm) este mai mică decît deschiderea gurii (18 cm), iar față de diametrul maxim al vasului (23 cm) deosebirea este cu mult mai mare. Vasele aparținînd tipului III d sînt de obicei ornamentate pe buză cu creștături adînci dispuse neordonat pe marginea ei către interior, iar pe umăr cu un grup de patru-cinci incizii orizontale executate de asemenea puțin ordonat (fig. 7/8—10).

Tipurile III a—d reprezintă în cadrul producției ceramicii sucevene a secolului al XIV-lea formele cele mai evolute ale ceramicii de factură rurală. Variată sub raport tipologic, ea apare în cantitate mică față de ceramica cenușie proprie epocii mușatine. Este de presupus că, o parte din această ceramică este adusă de la sate, sporadic însă ea continuă a se lucra încă în cadrul așezării de la Suceava. În genere, tipurile de vas-borcan prezentate pînă aici se regăsesc în întregime aproape în ceramica din grupul rural de la Șcheia¹⁶.

Oprindu-ne asupra ultimului tip de vas (III d) remarcăm ca trăsătură generală a acestuia, în primul rînd, profilul încă destul de greoi al vaselor, precum și maniera de executare a lor, care lasă de asemenea de dorit, în special în redarea ornamentului. Vasele acestea cu corpul larg nu se mai dezvoltă în viitor la Suceava¹⁷.

Deși sporadică, semnalăm în cadrul grupei a III-a de ceramică, apariția unor fragmente provenind de la forme de vase deosebite, lucrate însă în aceeași tehnică și pe care le vom prezenta aici tocmai ținînd seama de această ultimă trăsătură. Pentru ușurarea prezentării grafice a lucrării și a urmăririi cu ușurință a întregii clasificări, vom nota tipurile de vase următoare folosind în continuare indicațiile alfabetice.

e) Cîteva fragmente de vase scunde cu gura largă, cu pereții drepți, aparțin probabil unor vase de tip castron. Cel mai reprezentativ are buza scurtă, îngroșată, cu marginea ușor șanțuită și teșită spre afară, limita ei inferioară fiind marcată printr-o nervură de sub care, după o șanțuire îngustă și puțin pronunțată, pereții vasului coboară pe o linie verticală. Ca ornament, are două grupuri de cîte trei incizii fine executate discontinuu pe peretele vasului. Lărgimea gurii vasului este de aproximativ

¹⁶ Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 71—73.

¹⁷ În legătură cu acest tip de vas, care se deosebește în masa ceramicii prezentate aici, s-a emis ipoteza, potrivit căreia, el se poate lega genetic de o anumită ceramică cunoscută în regiunile estice ale Moldovei și mai ales pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. Cf. Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 35—36.

22 cm. Nu se poate stabili înălțimea acestor vase, dată fiind dimensiunea mică a fragmentului care s-a păstrat. Totuși, ținând seama de lărgimea stabilită cu aproximație și de particularitatea că pereții coboară absolut vertical spre fund, vasele acestea nu erau prea înalte. Cu privire la destinația lor, considerăm că nu erau folosite la prepararea hranei la foc (fig. 5/5, 10).]

Material comparativ pentru forma de vas-castron nu avem deocamdată pentru această vreme, nici în Moldova nici în altă parte. Cele câteva exemplare dinafara Moldovei¹⁸, datind din secolele XIV—XV, au forme deosebite și mai evoluat. Astfel, pereții acestora urmează o linie sinuoasă de la buză spre fund; buza este mai îngrijit modelată, marcind un element de sine stătător, adesea fiind prezentă și ușoara profilare a gîtului; în mod obișnuit sînt ornamentate fie cu linia în val, fie cu caneluri orizontale. În ceea ce privește forma acestor exemplare, unele vagi asemănările oferă castroanele din pastă cenușie, de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, găsite în săpăturile de la „Curtea Domnească” sau de la „Șipot”, din Suceava¹⁹. Fragmentele prezentate aici sînt mai rudimentare, atît ca profil, cît și sub raport tehnic. Izvorul inspirației formei de vas prezentate aici, cu toată puținătatea descoperirilor de acest gen, realitate care îngreuiază simțitor o studiere amplă a acestor fragmente, ridică o problemă de caracter mai general, adusă în discuție de alți cercetători care au studiat, pe baza săpăturilor arheologice, diferite aspecte ale vieții materiale din așezarea feudală de la Suceava cu privire specială asupra secolului al XIV-lea²⁰. Faptul că forma de vas-castron este cunoscută în această vreme, prin factura ei tehnică și prin elementele de construcție caracteristice, cum este cel al modelării nervurii pe gura vasului, în situația deosebită pe care forma vasului o oferă, justifică, pe de o parte, încadrarea tipului respectiv în această grupă ceramică și pe de altă parte, fapt ce voim aici să subliniem, legat de ideea de mai sus, *probează concret păstrarea unor puternice tradiții vechi în această ramură de activitate productivă*. Considerăm, așadar, că ipoteza potrivit căreia sursa de inspirație a tipului de vas-castron din această vreme ar putea fi găsită în unele forme de tipsii scunde și largi la slavi, își găsește unele temeieri. Săpătura efectuată de șantierul arheologic Suceava, în vara anului 1962 la punctul „Cimitirul ortodox” a dat la iveală, între altele, un fragment de castron lucrat din pastă roșie grosolană, modelat la roata înceată, prezentînd caracteristici tehnice și tipologice, care sugerează încadrarea lui cronologică în secolele XII—XIII. Acest exemplar oferă, deocamdată ipotetic, indiciul existenței mai tim-

¹⁸ E. Schirmer, *Die deutsche Irdenware des 11.—15. Jahrhunderts im engeren Mitteldeutschland*, Jena, 1939, pl. IX/9, 12; Jerzy Kruppé, *op. cit.*, fig. 24/9.

¹⁹ Cf. Elena Busuioc, *Ceramica o-ășenească de uz casnic de la sfîrșitul veacului XIV în Moldova*, comunicare ținută la sesiunea de arheologie feudală de la Iași și Suceava, mai — iunie 1963.

²⁰ Mircea D. Matei, *Unele probleme...*; idem, *Contribuții arheologice...*; Gh. Diaconu și Gh. Constantinescu, *op. cit.*

purii a formei de vas-castron în producția ceramică din așezarea feudală de la Suceava.

Ornamentul. Ceramica din prima jumătate a secolului al XIV-lea, atît cea lucrată la roata de mină, cît și cea care, spre limita superioară a acestui interval de timp, este lucrată cu precădere la roata de picior, este în genere decorată. Elementele decorative frecvent întîlnite sînt: linia vălurită, incizia orizontală și creștăturile pe marginile buzei vaselor. După observațiile de pînă acum se pare că ceramica lucrată la roata de mină este cu totul sporadic ornamentată. Atunci cînd această ceramică are decor, cum s-a văzut mai sus, el se compune tot din aceleași elemente.

Examinînd sub acest aspect ceramica de la Suceava, anterioară lui Petru Mușat, constatăm că îndeobște ea este mai puțin împodobită. Astfel, linia vălurită înscrie uneori o formă sinusoidală, cu deschideri mai mult largi decît înalte; alte ori aceasta apare ca o linie frîntă cu deschideri înalte și înguste, niciodată egale sau ordonate. Incizia orizontală este de asemenea executată neordonat, nerespectîndu-se de obicei spațiile dintre cele trei-patru linii componente ale ornamentului. Uneori, decorul reprezentat de incizia simplă începe la un punct de pe umărul vasului, urmînd înconjurul acestuia de trei sau patru ori, ca să se termine la partea inferioară brusc, rămînînd deschisă. Ornamentarea vaselor se făcea înainte de desprinderea lor de pe roată, cu un instrument, probabil de lemn sau de os, cu vîrf ascuțit și cu o lamă îngustă, un „cuțitaș”, foarte probabil același presupus a fi fost folosit și la desprinderea oalei de pe roată²¹. Executarea stîngace a ornamentului corespunde întru totul manierei de modelare a vaselor, care este de asemenea incorectă și stîngace. Aceste fapte demonstrează în plus caracteristicile unei tehnici aflate la un nivel scăzut de dezvoltare, precum și priceperile corespunzătoare acestora ale olarilor suceveni de atunci (fig. 7).

Dacă în ceea ce privește executarea ornamentului se pot face observațiile de mai sus, menite să ne arate slaba pricepere a practicării lui, observăm cu ușurință că există unele norme precise legate de acest aspect al olăritului, stabilite și respectate pe scară generală de către olari. Astfel, părțile vaselor destinate decorării sînt mereu aceleași: marginile buzei și umărul vasului. În funcție de porțiunea de vas destinată decorării, întîlnim totdeauna motivul creștăturilor înscris exclusiv pe marginile buzelor de vase, linia vălurită și incizia simplă pe umărul vaselor.

În chip frecvent am văzut că se practică acum decorarea umărului vaselor fie cu una sau două linii vălurite, fie cu trei-patru incizii orizontale. Tot atît de frecvent apare, pentru această vreme, decorarea marginii buzelor de vase cu creștături. Toate tipurile de vas-borcan, atît cele cu buza simplă, dreaptă, cît și cele cu buza rotunjită sau cu nervură, cunosc practica decorării cu creștături pe marginile buzelor. Ornamentarea în acest fel a marginii buzei vaselor este totdeauna asociată cu decorarea umărului fie cu linia vălurită, fie cu inciziile orizontale. Adecvat, în special vaselor cu buza cu margine dreaptă, decorul cu creștături poate

²¹ Maria Comșa, *loc. cit.*, p. 296.

fi înscris ușor în suprafața pe care o atare terminație a buzei o oferă; remarcăm faptul că aceste tipuri de vase cunosc toate variantele motivului creștăturilor, și anume: a) înșiruirea de creștături oblice sau aproape drepte, pe toată circumferința marginii, la intervale nu totdeauna egale; b) grupurile de două-trei creștături oblice, de aceeași mărime, pe care o permite lățimea marginii buzei; c) creștăturile încrucișate, întâlnite exclusiv pe vasele având buza simplă cu marginea dreaptă; d) creștăturile alcătuind un motiv în forma unui spic de grâu, practicate pe marginile teșite ale buzelor prevăzute cu nervură. Primele două variante (a și b) se întâlnesc și pe buzele de vase cu nervură, sau pe cele cu marginea rotunjită, fiind dispuse, când spre interiorul, când spre exteriorul buzei.

Linia în val sau orizontală și creștăturile sînt elemente decorative caracteristice ceramicii moldovenești din secolul al XIV-lea, îndeosebi valul simplu și creștătura avînd o veche tradiție²². În prima jumătate a secolului al XIV-lea, cu totul rar apar asociate pe același vas linia vălurită și incizia orizontală. Două exemplare din grupul rural de la Șcheia aparținînd tipului de vas cu buza simplă, ușor răsfrîntă, pot fi semnalate aici cu mențiunea că, în aceste cazuri, ornamentul este mult mai bine executat și mai complicat. Dispus tot pe umărul vasului, acesta reprezintă un tot unitar, format din două benzi de cîte două sau trei linii vălurite, care încadrează o altă bentiță de incizii orizontale. În mod frecvent, am văzut că se practică decorarea fie cu linia vălurită, fie cu incizii orizontale, după observațiile făcute pe descoperirile ceramice de la Suceava, linia vălurită avînd prioritate pînă către ultima treime a aceleiași veac, vreme în care acest motiv de decor apare în raport secundar față de linia incizată orizontală. Decorarea cu creștături pe buzele vaselor apare cu totul rar în ultima treime a secolului al XIV-lea, la sfîrșitul veacului ea nemaifiind practică aproape de loc.

Cu toată stîngăcia manifestată în genere în executarea ornamentului, strădania olarilor de a înfrumuseța ceramica din prima jumătate a secolului al XIV-lea a avut în ansamblu rezultate bune.

Aspectul variază sub care se prezintă ceramica de la începutul secolului al XIV-lea își găsește explicația „în împrejurarea că în condițiile tehnice în care se lucra atunci, producerea ceramicii se făcea de către numeroși olari, fiecare lucrînd pentru un cerc restrîns de consumatori, nivelul producției fiind determinat de mijloacele tehnice existente și experiența destul de redusă”²³. Acest fenomen exprimă una din trăsăturile producției în societatea feudală și anume: „importanța hotărîtoare a deprinderilor gospodărești și tehnice individuale, a experienței fiecărui lucrător în parte; caracterul mărunț, individual al producției”²⁴.

²² Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice...*, p. 39; Gh. Diaconu și N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 74.

²³ Mircea D. Matei, *op. cit.*, p. 46.

²⁴ B. F. Porșnev, *Studii de economie politică a feudalismului*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 16—17.

Mai târziu spre mijlocul secolului al XIV-lea, cînd, datorită creșterii generale a forțelor de producție în societatea feudală moldovenească, vor fi posibile și vor fi asigurate în același timp bazele tehnice elementare ale unei tot mai sistematice specializări în domeniul producției, cînd deci, va apărea acea diviziune socială a muncii, care să delimiteze net sfera producției meșteșugărești de producția exclusiv agricolă, în domeniul ceramicii se vor surprinde ușor unele progrese tehnice în măsură să ofere criteriile proprii procesului transformării olăritului în meșteșug.

ELENA BUSUIOC